

Оксана Зубенко, Ольга Стрикун

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ У ГАЛУЗІ МОВНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Невід’ємним атрибутом відкритого суспільства, яке розбудовується в Україні в загальному контексті євроінтеграції, є орієнтація на гуманістичні цінності західної культури: права людини, у тому числі право на здобуття освіти будь-якого рівня в будь-якому віці, свободу слова, совісті, пересування тощо; право на соціальну справедливість, рівність можливостей, зокрема й щодо здобуття освіти; обов’язки служити громаді й бути відповідальним перед суспільством. Отже, подальші соціально-економічні зміни в суспільстві, зміцнення державності України, входження її в цивілізоване світове співтовариство неможливі без структурної реформи національної системи вищої освіти, спрямованої на забезпечення мобільності, працевлаштування та конкурентоспроможності фахівців з вищої освіти. Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній і науковий простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог. Однією із передумов входження України до єдиної Європейської зони вищої освіти є реалізація системою вищої освіти України ідей Болонського процесу, базою для якого також стали „Загальноєвропейські компетенції оволодіння іноземною мовою: Вивчення, викладання, оцінка”.

Що ж таке Болонський процес і яким чином можуть бути реалізовані його ідеї саме в галузі мовної освіти України? Останнім часом питаннями євроінтеграції і входження України в освітній та науковий простір Європи займаються багато науковців та освітян України [1,2,3,4,5]. В згаданих публікаціях увага, головним чином, концентрується на впровадженні європейської системи накопичення і перезарахування кредитів (ECTS). В даній статті пропонується звернути увагу на можливість та актуальність створення і введення загальноєвропейської системи рівнів володіння іноземною мовою. Проаналізуємо, що саме являє собою Болонський процес, система кредитів і нагадаємо основні положення документа Ради Європи під назвою “Загальноєвропейські компетенції оволодіння іноземною мовою: Вивчення,

викладання, оцінка” („Common European Framework of Reference: Learning, Teaching, Assessment”) – надалі „ЗЄК”.

Даний документ є результатом розпочатої у 70-ті роки роботи експертів країн Ради Європи із систематизації підходів до викладання іноземної мови (ІМ) та стандартизації цілей і оцінок рівнів володіння мовою. Була розроблена **система рівнів володіння мовою і система опису цих рівнів** із використанням стандартних категорій. Ці дві системи створюють єдину основу, яка може бути закладена в опис стандартною мовою будь-якої системи сертифікації, і, відповідно, будь-якої програми навчання, починаючи від постановки цілей та задач навчання і закінчуючи досягнутими у результаті навчання цілями (компетенціями). Основними рисами та досягненнями даного документу стали наступні:

1) „ЗЄК” створені на основі підходу діяльності, у якому встановлюється взаємозв'язок між застосуванням та вивченням мови, і передбачають використання комунікативного підходу до навчання. Користувачі та особи, що вивчають мову, розглядаються як суб'єкти **соціальної діяльності**, тобто члени соціуму, які вирішують **задачі** (не обов'язково пов'язані з мовою) у певних **умовах, ситуаціях та сферах діяльності**.

2) В „ЗЄК” запропонована уніфікована система **рівнів володіння мовою**. Вона виділяє три основні рівні, які в принципі відображають класичну трьохрівневу систему, що включає базовий, середній та продвинутий рівні:

Рівень А – Елементарне володіння (Basic User): А 1 Рівень виживання (Breakthrough) та А 2 Передпороговий рівень (Waystage).

Рівень В – Самостійне володіння (Independent User): В 1 Пороговий рівень (Threshold) і В 2 Пороговий продвинутий рівень (Vantage).

Рівень С – Вільне володіння (Proficient User): С 1 Рівень професійного володіння (Effective Operational Proficiency) і С 2 Рівень досконалого володіння мовою (Mastery).

3) Введення загальноєвропейської системи рівнів володіння мовою не обмежує можливості різних установ і колективів у розробці та опису своєї

системи рівнів і модулів навчання, однак використання стандартних категорій при створенні національних програм буде сприяти прозорості різних систем навчання.

4) Були розроблені та перевірені на практиці „ілюстративні дескриптори”. Шкали дескрипторів відображають просування особистості учня в оволодінні ним ІМ вгору за вертикаллю. Одночасно вони враховують, що у процесі оволодіння мовою учень не тільки розвиває та вдосконалює свої вміння вирішувати вже відомі йому комунікативні завдання, але й набувати здібність здійснювати комунікативну мовленнєву діяльність у все більш розширеному контексті.

5) Шкали дескрипторів доповнені специфікаціями (тобто відкритим переліком мовленнєвих, мовних та паралінгвістичних засобів, мінімально достатніх для вирішення комунікативних завдань, набором можливих стратегій для вивчення, опанування та використання ІМ) і сформульованими на базі відібраних дескрипторів параметрами та критеріями оцінки створеної комунікативної компетенції.

6) Розподілення на усні та письмові види комунікативної „активності” (рецепцію, продукцію, інтеракцію) є більш широким та глибшим, ніж традиційне виділення чотирьох видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо). Воно враховує нові форми комунікації, в Інтернеті, наприклад, або комбіновані види мовленнєвої діяльності.

7) Проголошення полікультурності та багатомовності. Багатомовна та полікультурна компетенції особистості виникають із розширенням її мовно-культурного досвіду, починаючи із рідної мови, що вивчається та використовується у сім’ї, до опанування мов інших народів, вивчених у навчальних закладах або безпосередньо у мовному оточенні. Людина при цьому формує інтегративну комунікативну компетенцію на основі всіх знань і всього мовного та мовленнєвого досвіду, а не „зберігає” ці мови у пам’яті відокремлено.

8) „ЗЭК” стали основою для створення банків мовних і мовленнєвих даних для конкретних мов із описом навчальних стратегій та технік, які оптимізують процес навчання ІМ, та комунікативних стратегій, які полегшують її застосування у спілкуванні [1].

Таким чином, „ЗЭК” мають всі характеристики сучасної енциклопедії у галузі навчання і вивчення ІМ, хоча і не є нею. Але цей документ все ж може слугувати достатньо надійною опорою у вирішенні задач Болонського процесу у галузі мовної освіти, що на даний момент є актуальним для України.

Що ж в реальності може набути вища освіта нашої держави в процесі євроінтеграції? Чи відбулося завершення цього процесу в інших європейських країнах? У 1997 році під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО було розроблено і прийнято Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій, що належать до вищої освіти Європи. Цю конвенцію підписали 43 країни (Україна в тому числі), більшість з яких і сформулювали згодом принципи Болонської декларації. Лісабонська угода декларує наявність і цінність різноманітних освітніх систем і ставить за мету створення умов, за яких більшість людей, скориставшись усіма цінностями і надбаннями національних систем освіти і науки, *зможє бути мобільними на європейському ринку праці*.

1998 рік - Франція, Італія, Велика Британія та Німеччина підписали так звану Сорбонську декларацію, завдання якої спрямовані на створення *відкритого європейського простору вищої освіти, який має стати більш конкурентноспроможним на світовому ринку освітніх послуг*. Основна ідея цих документів – двоступенева структура вищої освіти, використання системи кредитів (ECTS), міжнародне визнання бакалавра як рівня вищої освіти та надання йому права продовжувати навчання за освітніми програмами магістра, з дотриманням положень Лісабонської угоди.

Загалом **визначальними критеріями освіти в рамках Болонського процесу** є: якість підготовки фахівців; зміцнення довіри між суб'єктами освіти; відповідність європейському ринку праці; мобільність; сумісність кваліфікації на вузькому та післявузівському етапах підготовки; посилення

конкурентоспроможності Європейської системи освіти [5].

Останнім часом відбулося чимало заходів, присвячених проблемі оновлення вищої школи України. Темою семінарів, конференцій, нарад, зустрічей, сьомої міжнародної виставки “Сучасна освіта України - 2004” були радикальні зміни, які мають відбутися в університетській ланці нашої вищої освіти з огляду на приєднання у травні 2005 року до Болонського процесу, кінцевою метою якого є створення єдиного європейського освітнього простору. Однією із значущих подій, на думку представників ректорського складу ВНЗ, представників наукових педагогічних кіл АПН України, фахівців із вищої освіти Міністерства освіти і науки, які займаються проблемами осучаснення української освіти, стали семінар “Кредитно-модульна система підготовки фахівців у контексті Болонської декларації” проведений на базі Національного університету “Львівська політехніка” та наказ Міністерства МОН України за №48 від 23.01.2004 р. “Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу”, які передбачають застосування елементів Європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи ECTS, відомої в Україні, як кредитно-модульна організація навчального процесу.

Що ж таке ECTS? **ECTS (European Credit Transfer System)** - Європейська система перезарахування кредитів, що є підпрограмою ЕС ERASMUS (**European Community Action Scheme for the Mobility of University Students** – розділ програми SOCRATES). У рамках реалізації проекту ERASMUS було апробовано передумови створення в масштабі Співтовариства системи заліку курсів (ECTS) (European Community Course Credit Transfer System). Вона формувалася як шестирічна добровільна експериментальна структура. Студенти, які вивчили ту чи іншу навчальну дисципліну в будь-якій з країн ЄС, мали можливість одержати залік у своїй альма-матер. Ця система передбачає високий рівень довіри університетів один до одного, і її вважають в Болонії “наріжним каменем” у пошуку глибшого академічного визнання в Співтоваристві. Болонський процес активізував пошук шляхів, форм і методів

зближення в тому, що стосується визначення та реалізації кредитних одиниць. Вищі навчальні заклади експериментують із застосуванням системи ECTS (на основі національних систем, а не замість їх) [5].

Особливий інтерес для України являє собою проект **TEMPUS (Trans-European Mobility Programme for University Studies)** – програма трансєвропейської мобільності для університетського навчання, яка створена для країн Центральної і Східної Європи, яка включає в себе ECTS.

ECTS розглядають як засіб підвищення мобільності студентів щодо переходу з однієї навчальної програми на іншу, включно з програмами післядипломної освіти. ECTS стане багатоцільовим інструментом визнання і мобільності, засобом реформування навчальних програм, а також засобом передачі кредитів вищим навчальним закладам інших країн. Важливий аспект запровадження кредитної системи накопичення – можливість враховувати всі досягнення студента, а не тільки навчальне навантаження, наприклад, участь у наукових дослідженнях, конференціях, предметних олімпіадах тощо.

Розширення ECTS у повністю функціонуючу систему накопичення кредитів є процесом, який вже відбувається під впливом зовнішніх факторів, але гальмується відсутністю спільних підходів. Цей процес включає створення гнучкої загальноєвропейської системи кредитів, яка торкається усіх аспектів вищої освіти. Вона повинна бути відкритою і неагресивною; захищати національні освітянські традиції; бути здатною до розширення доступу, сприяти підвищенню конкурентоспроможності європейської освіти. Однак, щоб вжити необхідних заходів для реформування системи вищої освіти в Україні потрібні не тільки бажання та декларації, а й відповідне фінансування, а також політична воля відмовитися від колишньої моделі організації освіти в державі закритого типу.

Важливим чинником відкритості й прозорості вищої освіти в Україні є громадсько-державна система її регулювання, ліцензування та акредитації. Створено державну акредитаційну комісію (ДАК), яка приймає рішення щодо ліцензування та акредитації навчальних закладів, але поки що не здійснено

заходів, спрямованих на спрощення ліцензійно-акредитаційної системи, на усвідомлення і реалізацію освіти як відповідальності перед суспільством і навпаки – суспільства перед освітянами. У галузі освітньо-кваліфікаційних рівнів є намір МОНУ перейти на двоступеневу вищу освіту: бакалаврат-магістратура.

В Україні поступово вводиться система кредитів і механізмів, що відповідає Європейській системі трансферу кредитів. Одночасно звертається увага на поліпшення якості вищої освіти. Розвивається європейське співробітництво в галузі контролю за якістю. Цьому сприяє впровадження сучасних інформаційних і комунікаційних технологій. У 1997 році рішенням міжнародної конференції за участю експертів Ради Європи і НАТО було створено комп'ютерну мережу УРАН (Ukrainian Research and Academic Network). До мережі увійшли технічні університети Києва, Донецька, Дніпропетровська, Львова, Одеси, Харкова, Київський національний університет імені Тараса Шевченка підключено до мережі.

Реформується система післядипломної освіти, вводиться дистанційна освіта, запроваджена заочна форма навчання та екстернат; - все це значно поширює можливості для населення України здобути вищу освіту протягом усього життя.

Проблемними залишаються питання щодо поглиблення демократизації системи вищої освіти, управління освітянськими закладами, активної та ефективної участі в ньому студентів і викладачів. Освітянам України доведеться вирішувати найближчим часом кілька проблем:

- 1 Завершення розбудови систем вищої освіти, що базується на циклах і передбачає видачу дипломів за трирічне (Bachelor / бакалавр), п'ятирічне (Master / магістр), восьмирічне (Doctor / кандидат наук) навчання;
- 2 Введення загальноєвропейського додатку до диплома (Diploma Supplement);
- 3 Розробка порівняльних методологій і критеріїв оцінки;
- 4 Застосування системи трансферу кредитів [3].

Впровадження елементів ECTS у ВНЗ України передбачає:

- підвищення якості вищої освіти та конкурентоспроможності випускників;
- створення системи оцінювання якості освіти студентів, яка найбільш адаптована до вимог Болонської декларації;
- нормативне забезпечення академічної мобільності студентів на принципах ECTS;
- створення вітчизняної системи кредитного забезпечення навчальних дисциплін, яка б узгоджувалась з ECTS без радикальних змін існуючої [2].

Реалізація навіть мінімуму зусиль щодо перебудови існуючої системи вищої освіти України дозволить нашій країні уникнути самоізоляції та зробити свій внесок у розбудову Європи знань. До того ж, надання першочергового значення освіті, співробітництву освітян, вільному вибору студентами місця навчання є гарантом зміцнення стабільності, миру і демократії в Європі.

Література.

1. Бориско Н.Ф. Общевропейские компетенции владения иностранным языком: Изучение, обучение, оценка. Анализ некоторых аспектов.// Іноземні мови. – 2005. - №1. – 8-15с.
2. Гончаров С.М., Мошинський В.Є. Європейська системи накопичення і перезарахування кредитів: кредитно-модульна організація навчального процесу. – Рівне: УДУВГП, 2004. – 33с.
3. Крючков Г. Болонський процес як гармонізація європейської системи вищої освіти// Іноземні мови в навчальних закладах. – 2004. - №1. – 4-8с.
4. Haug Guy. Trends and Issues in Learning Structures in Higher Education in Europe. – Bonn, HRK, - 2000.
5. www.europa.eu.int/comm/education/socrats/